

آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی برداشت نادرست از مفاهیم دینی با تأکید بر نظر آیت الله مطهری(ره)

علیرضا قبادی

(دانش‌آموخته حوزه علمیه قم و دانشجوی دکترای جامعه‌شناسی - دانشگاه پیام‌نور)

چکیده

افراد برای تعامل و فعالیت جمعی در جامعه، به جهان معنایی مشترکی نیاز دارند. دین یکی از کانونی‌ترین منابع الهام بخش معانی مشترک در تعاملات اجتماعی است. فهم و برداشت صحیح و مشترک افراد و گروه‌ها از مفاهیم دینی پیش شرط توافق در ارزش‌ها و رفتارهای فرهنگی-اجتماعی است. برخی از آسیب‌های فرهنگی-اجتماعی در جامعه محصول عدم برداشت صحیح و مشترک از مفاهیم دینی است. تمرکز کانونی این مقاله بر آسیب‌های فرهنگی-اجتماعی برداشت نادرست از مفاهیم دینی از منظر عالمان دینی به خصوص شهید مطهری است. یافته‌ها نشان می‌دهد که تفاوت برداشت از مفاهیم دینی، آسیب‌های فرهنگی-اجتماعی، مانند عدم رعایت هنجارها و رفتارهای اخلاقی و اجتماعی را به دنبال دارد.

واژگان کلیدی: مفاهیم دینی، دریافت مشترک، آسیب فرهنگی-اجتماعی، مسئله اجتماعی.

بیان مسئله

بسیاری از جامعه‌شناسان مسئله‌ی اجتماعی را پدیده‌ی ذهنی و عینی می‌دانند که با ارزش شمار زیادی از مردم مغایرت داشته و موجب اختلال در تعامل افراد و عملکرد ساختار اجتماعی می‌شود (رابینگتن و واینبرگ، ۱۳۹۱: ۱۲-۱۵). مساله اجتماعی در رویکرد آسیب‌شناسی، ناکامی افراد در سازگاری با حیات جمعی (جامعه‌پذیری) و همگام نشدن آنان با آرمان و اهداف جامعه، است. (همان: ۲۵-۲۶) این آسیب در اعتقاد آسیب‌شناسان جدید باعث تهی شدن افراد از ویژگی‌های انسانی می‌شود (همان: ۲۸).

اگرچه اغلب از مفهوم آسیب اجتماعی؛ فقر، فحشا، اعتیاد، و... به ذهن متبادر می‌شود؛ اما « برای آسیب‌شناسان متاخر، مسائل اجتماعی، محصول ارزش‌های غلط یاد گرفته شده اند» (همان) به عبارت دیگر تولید و توزیع ارزش‌های غلط از مهمترین آسیب‌های اجتماعی اند. آیت الله محقق داماد در مصاحبه با دومین همایش آسیب‌های اجتماعی، گفته است آسیب اجتماعی، مفهیمی است که مانع رشد یک جامعه می‌شود به نظر او در جامعه ما آسیب‌های اجتماعی؛ فقر، جهل و اخلاق است امروزه ملت ایران از بداخلاقی رنج می‌برد و این ناشی از جهل مقدس یعنی کج‌اندیشی دینی است، برداشت‌های غلط از دین فاجعه مطلق جوامع دینی است (محقق داماد، ۱۳۹۲).

هر جامعه تلاش می‌کند تا از طریق ساختارهای فرهنگی و اجتماعی، ارزش‌ها، باورها و رفتارهای دینی صحیح اخلاقی را در جامعه نهادینه سازد. «جامعه توسط عوامل جامعه‌پذیر کننده خود مسئولیت انتقال هنجارهای اخلاقی به نسل‌های بعدی را به عهده دارد» (رابینگتن و واینبرگ، ۱۳۹۱: ۲۸) در اعتقاد پارسونز: درهرجامعه ای باید میزانی از توافق عمومی در بین اعضاء بر سر ارزش‌ها وجود داشته باشد. چنانچه انسان‌ها، جهان‌معنایی و ارزشی متفاوتی داشته باشند؛ تعارضات دائمی، تعامل اجتماعی و عملکرد نهادها را مختل خواهد کرد. هدف خانواده، دین و آموزش، ساختن انسان‌هایی با نیازها، ارزش‌ها، انگیزها و مهارت‌های مناسب است. (سیدمن؛ ۱۳۹۲: ۱۰۵-۱۰۳)

در جامعه ما، دین از کانونی‌ترین منابع ارزش‌ها و باورهای مشترک در زندگی اجتماعی است که اغلب از طریق مفاهیم ماخوذ از منابع دینی میان افراد و گروه‌های اجتماعی به خصوص گروه‌های دینی توزیع می‌شود. مفاهیم دینی بسترهای اصلی و کانونی جامعه‌پذیری دینی و گسترش باورهای شیعی است. فهم مشترک و صحیح مفاهیم مزبور در آفرینش نیازها و انگیزه‌ها و یکسان‌سازی هنجارها و رفتارهای اخلاقی و دینی نقش بسزایی دارد و برداشت ناصحیح آنها آسیب‌هایی را به همراه خواهند داشت با توجه به مطالب مزبور سوال مقاله حاضر

این است که چه آسیب‌هایی از برداشت نادرست از این مفاهیم در جامعه ایجاد می‌شود؟ چگونه بدفهمی و برداشت متفاوت از مفاهیم دینی در حوزه ذهنی، آسیب‌هایی را در عرصه عینی و اجتماعی در پی خواهد داشت؟ استاد شهید مطهری چه مصادیقی از این آسیب‌ها را برشمرده است؟

ضرورت و اهمیت موضوع

با توجه به اهمیت انسجام جامعه و تعامل افراد، مطالعه درباره آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی برداشت از مفاهیم دینی، نوعی پژوهش در هسته مرکزی شکل‌گیری توافقی و انسجام اجتماعی جامعه است. همچنین نتایج این تحقیق می‌تواند به اصلاح و تقویت عملکرد نهادها و سازمان‌های دینی و فرهنگی نیز مدد رساند.

روش تحقیق

این مقاله با روش اسنادی درصدد مطالعه و تحلیل آراء شهید مطهری درباره آسیب‌های فرهنگی - اجتماعی حاصل از برداشت نادرست از مفاهیم دینی در عرصه اجتماعی است.

پیشینه تحقیق

درباره‌ی برداشت متفاوت از متون دینی در رشته‌های فلسفه و کلام فراوان بحث شده است، اما بر اساس بررسی‌های به عمل آمده، تحقیق و پژوهش داخلی و خارجی مستقلاً در زمینه آسیب‌های اجتماعی حاصل از برداشت نادرست از مفاهیم دینی انجام نگرفته است. البته برخی پژوهش‌ها در حوزه آسیب‌شناسی تربیت دینی را می‌توان به موضوع این تحقیق مرتبط دانست. مثل آنچه دکتر خسرو باقری در مقاله «آسیب و سلامت در تربیت دینی» انجام داده است او به این سوال پرداخته است، چرا با وجود تلاش و تمایل نظام آموزشی در کشور ما بر تربیت دینی دانش‌آموزان، و با وجود برخی از کامیابی‌ها، چنانکه باید در این عرصه توفیق حاصل نشده است چه دشواری‌ها و بن‌بست‌هایی وجود دارد. در پاسخ به این سوال گفته است: بدفهمی و بدعملی افراد نسبت به دین و تربیت دینی عامل عدم توفیق در این زمینه است. به اعتقاد او هرگاه مفاهیم و معیارهای دینی، مورد بدفهمی قرار گیرند یا حیطه آنها به غلط بیشتر یا کمتر ارزیابی شود یا به صورت نابجا استفاده شوند؛ آسیب‌هایی در تربیت دینی آشکار می‌شود. او معتقد است اگرچه برخی از آسیب‌ها در مقام عمل و برخی از آن در مقام نظر اتفاق می‌افتد؛ اما به علت درهم تنیدگی دو عرصه عمل و نظر، آسیب‌ها یکدیگر را تأیید و تقویت می‌کنند (۱۳۸۰: ۱۳-۱۶). چنانچه ملاحظه می‌شود او به موضوع این مقاله اشاره کرده است نه آسیب‌های اجتماعی حاصل از آن. سایر تحقیقات بررسی شده نیز حکایتی مشابه دارند.

ادبیات نظری جامعه‌شناختی در تبیین مساله

این مقاله در تبیین نظری مساله پژوهش از نظریه‌های پارسونز^۱، دریافت‌های اخلاقی مشترک بلا^۲ و نظریه کنش ارتباطی هابرماس^۳ الهام گرفته است.

بلا معتقد است: هر جامعه منسجم و پایدار بر پایه مجموعه‌ای از دریافت‌های اخلاقی درست و نادرست قرار دارد. این دریافت‌های مشترک باید بر پایه دریافت‌های دینی قرار داشته باشد. این دریافت‌های دینی و اخلاقی بنیان مشروعیت فرهنگی جامعه و معیارهای داوری برای جامعه است. در صورت فقدان فرهنگ مشترکی که اهداف و زندگی مشترک انسان‌ها را شکل دهد؛ انسجام جامعه از هم می‌باشد (سیدمن، ۱۳۹۲: ۱۴۴) در اعتقاد پارسونز: در هر جامعه‌ای باید میزانی از توافق عمومی در بین اعضاء بر سر ارزش‌ها وجود داشته باشد برای آن که توافقی میان نیازها فردی و نهادی و میان نقش‌های فردی و اجتماعی وجود داشته باشد باید حداقلی از فهم و ارزش مشترک وجود داشته باشد. چنانچه انسان‌ها، جهان معنایی و ارزشی متفاوتی داشته باشند؛ تعارضات دائمی، تعامل اجتماعی و عملکرد نهادها را مختل خواهد کرد. نظم اجتماعی مستلزم توافق در انتظارات است. انسجام اجتماعی حاصل فرایند اجتماعی شدن است که طی آن معانی فرهنگی جامعه، بخشی از افراد می‌شود. به میزان اجتماعی شدن افراد و توافق در فرهنگ (ارزش) مشترک، نظم و انسجام اجتماعی نیز محقق می‌شود یعنی افراد از هنجارها و قواعد اجتماعی تبعیت می‌کنند. او معتقد بود همچنانکه اشتراک فرهنگی اسباب توافق و انسجام را در جامعه فراهم می‌کند؛ تنوع فرهنگی نیز به تفسیرهای متعارض از نیازها و هنجارها و نقش‌های اجتماعی می‌انجامد. هدف خانواده، دین و آموزش، ساختن انسان‌هایی با نیازها، ارزش‌ها، انگیزها و مهارت‌های مناسب است. (همان؛ ۱۰۵-۱۰۳)

هابرماس در نظریه کنش ارتباطی بر این باور است که: برای اینکه انسان‌ها جهان اجتماعی مشترکی داشته باشند و در فعالیت‌ها بایکدیگر تشریک مساعی و هماهنگی کنند باید درباره آن چه در موقعیت‌های گوناگون هنجارهای اجتماعی شایسته به شمار می‌آید؛ نوعی اجماع داشته باشند. (همان: ۱۶۸)

بنابر این، بر اساس مفهوم مخالف این نظریه‌ها، چنانچه فهم درستی از مفاهیم دینی که زاینده ارزش‌های دینی و اخلاقی اند؛ وجود نداشته باشد و افراد جامعه برداشت‌های متفاوتی از مفاهیم دینی داشته باشند؛ تداوم جامعه و تعامل افراد با مشکل روبرو خواهد شد.

1. Parsons
2. Bellah
3. Habermas

برداشت متفاوت از مفاهیم دینی ← تفسیر متفاوت از هنجارها ← آسیب فرهنگی - اجتماعی

آسیب‌های فرهنگی - اجتماعی حاصل از برداشت نادرست از مفاهیم دینی

بر اساس نصوص قرآنی و سایر منابع دینی می‌توان دو گونه برداشت از مفاهیم دینی تصور کرد که دو تأثیر و نقش متفاوت در زندگی و ساحت عمل انسانی دارند، تأثیری مثبت و تأثیری منفی. برداشت صحیح نجات‌دهنده است و برداشت نادرست آسیب‌زا است. به نظر نمی‌توان آثار و آسیب‌های فرهنگی - اجتماعی این مفاهیم را در صحنه عمل اجتماعی از یکدیگر مجزا کرد به عبارت دیگر برداشت نادرست از مفاهیم دینی گاهی چندین آسیب اجتماعی را با یکدیگر به همراه دارند. وگاهی به طور طبیعی آسیب‌ها و پیامدهای برداشت نادرست هر یک از این مفاهیم را می‌توان به دیگر مفاهیم نیز سرایت داد؛ اما برداشت نادرست مفاهیم مرکزی تر، آسیب‌های جدی تر و عمیق تری در صحنه عمل اجتماعی ایجاد خواهند کرد. کاربرد مفاهیم دینی و مصادیق آن از آیینی به آیین دیگر متفاوت است. به نظر مفاهیمی؛ مانند توسل و شفاعت از مفاهیم مرکزی تری در آیین شیعی و دارای وجوه اجتماعی بیشتری میان گروه‌های اجتماعی اند. در اغلب مراسم و مناسبات شیعی؛ از این دو مفهوم برای تولید و توزیع ارزش‌ها و باورها استفاده می‌شوند. اگرچه از منظر دیگر توکل، تقوا، رضا و... مفاهیم مهمتری هستند.

بنابر این، مقاله حاضر با تمرکز بیشتر به آسیب‌های اجتماعی ناشی از برداشت نادرست از این دو مفهوم خواهد پرداخت. شفاعت و توسل در معنای صحیح آن این است که، پیامبر(ص) و امام(ع) و آنچه که در توسلات به آن متوسل می‌شوند، تأثیرگذار مستقل در جهان هستی در عرض خداوند نیستند، بلکه آن‌ها در طول دستگاه آفرینش و با اذن و اجازه پروردگار مؤثرند. توسل به این معنا مهمترین وسیله ایمان به خدا و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) و جهاد و عبادات همچون نماز و زکات و روزه و زیارت خانه خدا و همچنین صلّه رحم و انفاق در راه خدا اعم از انفاق‌های پنهانی و آشکار و همچنین هر کار نیک و خیر است. (تبیان، ۱۳۹۳) چنانکه ملاحظه شده است میان معنای صحیح آنان در ذهن، با پیامدهای مثبت اجتماعی چون رعایت هنجارهای اخلاقی و دینی در عرصه اجتماعی پیوند وثیقی برقرار است؛ اما در معنای ناصحیح آن مانند دخالت و وساطت اولیاء دین برای گناهکار است که موجب نقض قانون و تجری و جسور شدن مردم بر ارتکاب معاصی و ایجاد آسیب‌های اجتماعی است

شاید کم نباشند، افرادی که با خلوص و نیت پاک در آیین‌های دینی شرکت می‌کنند؛ اما تصور و برداشت و تفسیری نادرستی از مفاهیم دینی دارند. نمونه ای از آن را می‌توان در پیمایش تجربی طرح «آسیب شناسی مداحی در مناسبت‌های دینی» در سال ۱۳۸۹، یافت.

جدول شماره ۱: توزیع درصد فراوانی پاسخگویان به گویه‌ها درباره مفاهیم دینی

عنوان گویه	کاملاً موافقم	موافقم	شک و تردید دارم	مخالقم	کاملاً مخالفم
برخی معتقدند خواندن نماز فقط رضایت خدا را کسب می‌کند نه شفاعت امام حسین(ع) را. (شفاعت)	۸/۶	۸/۳	۱۶/۶	۳۵/۸	۲۶/۶
توسل به ائمه(ع) با اعمال عبادی دیگر ارتباطی ندارد (توسل)	۷/۷	۱۱/۲	۱۶/۳	۳۴/۹	۲۲/۵
دوری از معصیت و گناه فقط برای نزدیک شدن به خداست و ربطی به دوستی با ائمه اطهار ندارد. (تقرب)	۱۰/۴	۱۴/۸	۱۳/۳	۳۰/۸	۲۵/۷

پاسخ‌ها، نشان می‌دهد، که نه تنها برداشت متفاوتی از مفاهیم دینی فوق نزد شرکت کننده در هیأت‌های مذهبی وجود دارد؛ بلکه ۹/۱۶ درصد (با جمع دو گویه موافق و کاملاً موافق) پاسخگویان تصور نادرستی از شفاعت خدا و اولیای او داشتند و همچنین ۹/۱۸ درصد پاسخگویان برداشت نادرستی از توسل دارند. (قبادی: ۱۳۸۹، ۱۰۴).

نمونه ای از آسیب‌های فرهنگی- اجتماعی برداشت نادرست از مفاهیم دینی در سخنان آیت الله معرفت چنین است: مردم مراسم دینی را انجام می‌دهند بدون اینکه فرهنگ دینی بر آن حاکم باشد، این چنین باورهایی تأثیری هم ندارد و در قلب و روان شخص تحولی ایجاد نمی‌کند، چنین تدینی، شخصیت نمی‌سازد و اصلاً کارساز هم نیست در این وضعیت جامعه ناهمگون، آلوده، آسیب زده و بیمار می‌شود. و در نتیجه افراد، دیگر قانون اجتماعی را رعایت نمی‌کنند، حقوق همدیگر را محترم نمی‌شمارند و در مسائل دینی هم نوعی ظاهرگرایی و اکتفا به ظواهر، رونق پیدا می‌کند (آیت الله معرفت ۱۳۸۳)

علاوه بر نگرانی عالمان دینی؛ جامعه شناسان نیز تفسیر و برداشت متفاوت از مفاهیم دینی در حیات اجتماعی را عامل تعارضات و کشمکش در رفتارها و هنجارهای اجتماعی میان مردم می‌دانند. تفسیرهای متعارض به نیازها و هنجارها، به نقش‌های اجتماعی متعارضی می‌انجامد.

و تشریک مساعی در فعالیت جمعی را کاهش می‌دهد و اجماع در هنجارهای اجتماعی را از بین می‌برد. (سیدمن، ۱۳۹۲: ۱۶۸)

نظر آیت الله مطهری درباره آسیب‌های فرهنگی - اجتماعی بدفهمی از مفاهیم دینی

آیت الله مطهری را می‌توان از آسیب شناسان پیشگام در باره آسیب‌های اجتماعی درباره برداشت نادرست و نامعقول از مفاهیم دینی دانست. او تحقیق و مطالعه درباره تعلیم صحیح از مفاهیم دینی را فعالیتی ارزشمند و ثمر بخش توصیف کرده است و در این باره گفته است: «بنده شخصا سال هاست که این مطلب را احساس کرده ام و وظیفه خود دانسته ام که فعالیت‌های مذهبی خود را تا حدودی که توانایی دارم در راه تعلیم صحیح و معقول مفاهیم دینی و مذهبی متمرکز کنم تجربه نشان داده است که اینگونه فعالیت‌ها بسیار ثمر بخش است» (مطهری، ۱۳۷۲: ۴۸) او در آثار مختلف و با بکارگیری اصطلاحات متعدد؛ مانند کج فهمی، تحریف، برداشت نادرست، به آسیب‌های برداشت نادرست و نامعقول از مفاهیم دینی اشاره کرده است ایشان آسیب این امر را برای همه اقشار اجتماعی خصوصا افراد تحصیل کرده یادآوری کرده است، " علت انکار و اعراض بسیاری از افراد تحصیل کرده از دین، عدم تعلیم مفاهیم صحیح دینی و مذهبی به آنان است". (همان)

شهید مطهری در جلد اول کتاب حماسه حسینی به طور عام به ماهیت مساله بدفهمی و برداشت نادرست از مفاهیم دینی اشاره کردند. او به معنای تحریف، انواع، موضوع و عوامل تحریف اشاره کرد. او در معنی تحریف گفته است تحریف: «متماثل کردن یک چیز از مسیر و وضع اصلی که داشته و یا باید داشته باشد» است؛ یعنی «اگر کاری بکنید که یک جمله ای... آن مقصودی را که باید بفهماند، نفهماند یک مقصود دیگری را بفهماند» تحریف صورت گرفته است. او علاوه بر تحریف لفظی به تحریف معنوی نیز اشاره کرده است «وقتی که می‌خواهید این کلام را شرح بدهید آن را طوری معنی می‌کنید که مطابق مقصود شما باشد نه مطابق مقصد اصلی گوینده» تحریف معنوی صورت گرفته است. در اعتقاد او تحریف و واژگونی در همه امور نامناسب و آسیب زا است، اما آسیب‌های تحریف در موضوعات مهم خطرناک تر است. تحریف در موضوعاتی که به حیات و سعادت مردم مرتبط باشد "خلق و خوی را که پشتوانه اخلاق و تربیت مردم است و مردم از آن پیروی می‌کنند" آسیب مهم تری در اجتماع ایجاد می‌کند، (۵۵: ۱۳۹۱-۵۹) ایشان همچنین به عوامل تحریف اشاره کردند، «اغراض دشمنان»، «تمایل بشر به اسطوره سازی»، «استفاده از وسیله نامقدس برای هدف مقدس» از جمله عوامل تحریف اند. و چنانچه «استفاده از وسیله نامقدس برای هدف مقدس» عامل

تحریف باشد « هدف وسیله را توجیح می‌کند پس دیگر اساسا چیزی در دنیا باقی نمی‌ماند» (۱۳۹۱: ۷۱-۸۱)

او با استناد به قول پیامبر(ص) می‌گوید " هر چیز آفتی متناسب به خود را دارد... و سه چیز آفت دین است، دانشمند بدعمل، فاسق و فاجر؛ زعیم و پیشوای ستمکار؛ مقدس نادان" (همان ۱۱۸) معتقد است دانشمند بدعمل و مقدس نادان در ایجاد تحریف دینی نقش دارند او با یادآوری نمونه‌های فراوانی از تحریف در حماسه حسینی هم به وقوع آن اشاره و هم خطر و آسیب‌های برداشت نادرست از آن را گوشزد کرده است. و معتقد است تحریف بنیان شریعت را خراب می‌کند. در اعتقاد او تحریف در چیزی نه تنها آن را بی اثر و بدون خاصیت می‌کند؛ بلکه اثر معکوس دارد. یعنی هدایت را به ضلالت تبدیل می‌کند.

کتاب عدل الهی از دیگر آثار شهید مطهری است که به طور ویژه به دو مفهوم شفاعت و توسل اشاره کرده است وی در خصوص بدفهمی مفهوم شفاعت و توسل و آسیب‌های آن در کتاب عدل الهی گفته است: "شفاعت اقسامی دارد که برخی از آنها نادرست و ظالمانه است ولی برخی صحیح و عادلانه است". شفاعت غلط برهم زنده‌ی قانون و ضد آن است. شفاعت غلط آن است که کسی بخواهد از راه پارتی بازی جلوی اجرای قانون را بگیرد. بر حسب چنین تصویری از شفاعت، " مجرم بر خلاف خواست قانونگذار و بر خلاف هدف قوانین اقدام می‌کند و از راه توسل به پارتی، بر اراده‌ی قانونگذار و هدف قانون چیره می‌گردد." (۲۲۳) بسیاری از عوام چنین تصور می‌کنند که اولیای حق منتقدانی هستند که اراده خدا را تغییر می‌دهند و قانون را نقض می‌کنند. در میان مسلمانان کسانی هستند که گمان می‌کنند تحصیل رضا و خشنودی خدای متعال، دو راه دارد در پندار غلط اینان، خدا با نماز و روزه و... راستی و درستی، نیکی به خلق و پدر و مادر راضی می‌شود و تحصیل رسول اکرم (ص) و ائمه(ع) با چیزهایی دیگر که آسان تر است؛ تحصیل رضای خدا دشوار است؛ اما با تحصیل رضایت رسول اکرم (ص) و ائمه(ع)، خدا را می‌توان راضی کرد. (۲۲۳-۲۲۵)

شفاعت صحیح نوع دیگر از شفاعت است که در آن نه استثناء و تبعیض وجود دارد و نه نقض قوانین و نه مستلزم غلبه بر اراده قانونگذار" (۲۲۴) شفاعت صحیح تایید کننده قانون و حافظ نظام است (۲۲۶) در شفاعت به معنای صحیح " هر کس با پیشوای خودش یعنی با هر کس که عملا الگوی او بود" محشور می‌شود (۲۲۷) عامل شفاعت عمل افراد است

در این گفتار شهید مطهری به وضوح و روشنی به اثرات متفاوت و متعارض دو نوع برداشت از مفاهیم دینی پرداخته است که هر دو عرصه اجتماعی متفاوتی را ترسیم می‌کنند. در معنای نادرست آسیب‌هایی چون تخدیر، بی عملی، بی مسئولیتی نقض قوانین دینی و اجتماعی، بی

هنجاری و ولنگاری در جامعه انتظار می‌رود و برداشت صحیح از آن نشان از تلاش افراد در تحصیل رفتارها و هنجارهای منطبق با الگوهای دینی در جامعه دارد.

آیت الله مطهری همچنین مقابله و کاهش آسیب‌ها را مورد توجه قرار دادند و معتقدند در مقابل این کج فهمی و تحریف همه وظیفه دارند، «در همه اینها مردم مسئول هستند» (۱۳۹۱: ۶۲) وی همچنین به وظیفه خواص در جلوگیری از انحراف تاکید کردند وی در کتاب "امدادهای غیبی" نقش مربیان دینی در این زمینه را یادآوری شدند «مربیان دین باید اول بکوشند خودشان عالم و محقق و دین شناس بشوند و به نام دین مفاهیم و معانی نامعقولی در اذهان مردم وارد نکنند که همان معانی نامعقول منشاء حرکت‌های ضد دینی می‌شوند» (مطهری: ۱۳۷۲، ۴۸)

بر اساس استنادات فوق بدفهمی و برداشت نادرست از مفاهیم دینی آسیب‌های مهمی در عرصه دینی و اجتماعی ایجاد می‌کند. مهمترین آسیب‌ها به اعتقاد شهید مطهری عبارتند از:

خراب شدن بنیاد دین؛

دین‌گریزی خصوصا برای افراد تحصیل کرده؛

نقش معکوس پیدا کردن باورها؛ ارزش‌ها و منابع مقدس دینی؛

تبدیل شدن نقش هدایتی متون دینی به ضلالتی؛

ایجاد حرکت‌های ضد دینی و انکار و اعراض بسیاری از افراد تحصیل کرده از دین؛

هریک از آسیب‌های مزبور به تنهایی هزینه‌هایی فراوانی برای حفاظت و حراست از باورها و ارزش‌های دینی ایجاد می‌کنند. به عبارت دیگر مفاهیم دینی که می‌بایست با تعلیم صحیح، عامل تقویت و حراست از ارزش‌ها و باورها و حافظ اصل دین باشند؛ تبدیل به آسیب‌هایی می‌شوند که بنیاد دین را تهدید می‌کنند. شهید مطهری اگرچه به طور مستقیم به آسیب‌های اجتماعی خاصی اشاره نکرده است؛ اما، اشاره او به دور زدن از قانون و قانون‌گریزی یکی از مهمترین آسیب‌های اجتماعی است که الزام و التزام افراد و گروه‌های اجتماعی به قانون و هنجارهای قانونی را خدشه دار می‌سازد و نظم و وفاق را در جامعه مخدوش می‌سازد.

او همچنین درباره راهکارهای درمانی به نقش مردم و عالمان و مربیان دینی، توأمان توجه کرده است؛ امری که کمتر اندیشمندان اسلامی به آن توجه کردند در اعتقاد او برای درمان و کاهش همه این آسیب‌ها هم مردم مسئول هستند و هم خواص (عالمان و مربیان دینی) وظیفه دارند

جمع بندی و نتیجه گیری:

بدفهمی از مفاهیم دینی از منظر شهید مطهری و سایر صاحب نظران دینی یکی از مهمترین آسیب‌های جوامع دینی است. بر اساس یافته‌های تحقیق بیش از بیست و پنج آسیب اجتماعی مهم از بدفهمی و برداشت نادرست از مفاهیم دینی حاصل می‌شود که هر یک با ارزش شمار زیادی از مردم مغایرت دارد و در برخی از موارد واکنش‌هایی را از سوی مردم و نخبگان و عالمان دینی در پی داشته است. از نگاه عالمان دینی آسیب‌های فوق مانع جامعه‌پذیری دینی و همگام شدن افراد و گروه‌های اجتماعی با آرمان و اهداف در جوامع دینی است با توجه به سوالات مطرح شده و بر اساس داده‌های بدست آمده، می‌توان گفت که تفاوت برداشت خصوصاً برداشت‌های نامعقول در مفاهیم دینی از جمله مفاهیم توسل، شفاعت، آسیب‌هایی؛ مانند تخریب بنیاد دین، دین‌گریزی، عدم جامعه‌پذیری دینی، عدم شکل‌گیری شخصیت دینی، ظاهر گرایی، عدم رعایت حقوق یکدیگر، عدم رعایت قانون، تنبلی و بی‌حرکتی و... و در کلام کلی تر دور شدن از اصل دین را در پی دارد.

حال چنانچه بخواهیم بر اساس مولفه‌های مسئله اجتماعی از رویکرد آسیب شناسی فرهنگی- اجتماعی این موضوع را تحلیل کنیم؛ خواهیم گفت که:

آسیب‌های فوق از آنجا که با "رفتارهای خوشایند اجتماعی" فاصله دارند و با ارزش‌های متعالی در تعارض اند و از سوی دیگر هم از جانب متولیان امر و هم از سوی بسیاری از مردم به عنوان یک نابسامانی مهم اجتماعی در جامعه از آن بسیار سخن گفته می‌شود و انتظار حل این آسیب در جامعه می‌رود؛ مسئله اجتماعی است

توجه به راه حل‌های مشکلات اجتماعی امری ضروری از منظر آسیب شناسان اجتماعی است (رایینگتن و واینبرگ، ۱۳۹۱: ۲۵-۲۶) و راه حل مسائل اجتماعی از این منظر آموزش اخلاقی است. (همان ۲۹)

چنانچه از یافته‌های تحقیق بدست آمده است و استاد شهید مطهری به صورت دقیق به آن اشاره کرده است تعلیم و تعلم این مفاهیم و آموزش درست آن راه حلی موثر در کاهش آسیب‌ها است در آسیب فوق نیز به نظر آموزش صحیح افراد، نظارت و هدایت سازمان‌های رسمی و مردمی دخیل در توزیع مفاهیم دینی به حل مساله فرهنگی- اجتماعی کمک خواهد کرد.

منابع:

قرآن کریم.

ایازی، علی محمد، ۱۳۸۶. <http://www.hawzah.net/fa/news/newsview/54145> تاریخ

دسترس ۱۳۹۳/۱۸/۶

اینگلهارت، رونالد، ولزل، کریستین، ۱۳۸۹. نوسازی، تغییر فرهنگی و دموکراسی، ترجمه یعقوب احمدی، تهران: کویر.

باقری، خسرو، ۱۳۸۰. آسیب و سلامت در تربیت دینی، فصلنامه پژوهش‌های تربیت اسلامی، شماره ۶، ۳۰-۶۰. <http://www.noormags.com/view/fa/articlepage> تاریخ دسترسی ۱۳۹۳/۸/۶

۱۳۹۳

بهرام پور، ابوالفضل، ۱۳۸۷. القرآن الکریم (ترجمه مقابل و شرح لغات)، تهران: آوای قرآن تبیان، ۱۳۹۳/۵/۲۸ <http://www.tebyan.net/newindex.aspx?pid=139017> تاریخ دسترسی
رستمی، محمد حسن، بی تا، معنا شناسی واژگان شفاعت، عدالت و امامت از نگاه استاد مطهری و علامه طباطبایی <http://www.google.com/url?sa> تاریخ دسترسی ۱۳۹۳/۶/۱۸
رابینگتن، ارل و واینبرگ، مارتین، ۱۳۹۱. رویکردهای نظری هفتگانه در بررسی مسائل اجتماعی، ترجمه رحمت اله صدیق سروسناتی، تهران: دانشگاه تهران.

رفیع پور، فرامرز، ۱۳۸۲. آناتومی جامعه، تهران: سهامی انتشار، چاپ سوم
روحانی زاده، مجتبی، ۱۳۸۵. مفهوم شفاعت در اندیشه شیعی مجله شیعه شناسی، شماره ۱۴
سیدمن، استیومن، ۱۳۹۲، کشاکش آرا در جامعه شناسی، ترجمه هادی خلیلی، تهران: نشر نی.
صانعی، پرویز، ۱۳۵۴. جامعه شناسی ارزش ها، بی جا، بی نا.

ظهیری، مجید، ۱۳۸۳. آسیب شناسی تربیت و معرفت دینی، نشریه اندیشه حوزه، سال نهم، شماره پنجم، فروردین و اردیبهشت، ص ۷۴-۵۹

قبادی، علیرضا، ۱۳۸۹. «آسیب شناسی مداحی در مناسبت‌های دینی»، طرح خاتمه یافته، پژوهشگاه فرهنگ و علوم اسلامی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

محقق داماد، مصطفی، ۱۳۸۶. <http://www.isa.org.ir/congress-discussion/4449> تاریخ دسترسی ۱۳۹۳/۶/۲۲

مروجی، لیلا السادات، نگاهی به مفهوم قرآنی شفاعت، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی <http://maarefquran.org/index.php/page/viewArticle/LinkID,5210> تاریخ دسترسی

۱۳۹۳/۶/۸

- معرفت، محمدهادی، ۱۳۸۳. « ناهمگونی داشته‌های متدنیان با فرهنگ دینی»، نشریه اندیشه حوزه، سال نهم، شماره پنجم، فروردین و اردیبهشت، ص ۱۰۷-۱۱۶
- مطهری، مرتضی، ۱۳۹۱. حماسه حسینی، تهران: انتشارات صدرا
- مطهری، مرتضی، ۱۳۹۱، عدل الهی، تهران: انتشارات صدرا
- مطهری، مرتضی، ۱۳۷۲، امدادهای غیبی، تهران: انتشارات صدرا
- موسوی شکوری، رضی، ۱۳۹۳ <http://www.farsnews.com/newstext> تاریخ دسترسی ۱۳۹۳/۶/۱۸
- میر تبار، محمد، ۱۳۹۲ <http://www.isna.ir/fa/news/92021308483> ، تاریخ دسترسی ۱۳۹۳/۱۸/۶
- نیک گهر، عبدالحسین ۱۳۸۳ مبانی جامعه شناسی تهران: توتیا.
- ورسلی، پیتتر، ۱۳۸۸. نظریه‌های جامعه شناسی نظم، ترجمه سعید معیدفر، تهران: جامعه شناسان.
- پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی بانوان <http://mehrazar.org/1392/04B1> تاریخ دسترسی ۱۳۹۳/۶/۲۳